

AGENDA PŘI VEČEŘI PÁNĚ A EUCHARISTICKÉ NÁZORY DR. PAVLA PRESSIA V DOBĚ JEHO PŮSOBNÍ V UHERSKÉM BRODĚ (1581 – 1586)

P e t r Z e m e k

Pavel Pressius, jedna z výrazných osobností českého protestantismu druhé poloviny 16. století, strávil závěrečný úsek svého působení i života v Uherském Brodě, kde byl od roku 1581 farářem a současně stál v čele velkého utrakvistického správního celku – jednoho ze čtyř tehdejších velkých děkanství na Moravě. To mu umožňovalo realizaci poměrně ambiciózních reforem, které se nakonec snažil prosadit na úrovni celé země. Uherskobrodské děkanství bylo v podstatě malou diecézí, nezávislou na nějaké vyšší církevní struktuře (ani na pražské dolní konsistoři, ani samozřejmě na olomouckém biskupství). Pressius, stejně jako jeho předchůdci, zvláště pak Pavel Kyrmezer, se snažil o udržení homogenity tohoto celku s duchovenstvem značně rozrůzněným pokud šlo o jeho teologickou orientaci i mravy, k tomu působícím v rámci různých panství. Proto také koncipuje církevní řád, jehož jádrem je *Sedm jest nejpřednějších věcí*¹ a obsahuje další regulativy pro církevní správu i život křesťanské společnosti. Pressius sestavil i několik agend, např. zvláštní agendu pro svěcení kněží² nebo agendu pro ustanovování duchovních správců k příslušným farnostem.³ Vyvinul značnou námahu k prosazení svých reforem, podnikal při tom i intervence u nejvyšších zemských orgánů. Narážel však na velmi tvrdý odpor zvláště Jednoty

¹ Tento soupis nejdůležitějších zásad opakoval Pressius vícekrát. Zvláště je uvedl v *Řádu církevním v děkanství brodském* (AUF XIV, f. 491a-524b). Jeho obsah je: I. Základ je ve společnosti předložených, tedy kněží. II. Následuje jejich spasitelná služebnost (vedení k pobožnosti, posluhování svátostmi, zachovávání kázně). III. Pravá pobožnost všech údů církve. IV. Všude mají být křesťanské školy, vychovávající chlapce i děvčata (avšak odděleně). V. Časté konání visitací. VI. Důchody církevní mají být z nadání nebo nařízených sbírek. VII. Má být zachovávan v církvích i školách pokud možno stejný řád.

² Podle této agendy sám provedl v roce 1582 svěcení nových kněží. Okolnosti svěcení a text Pressiovy agendy včetně znění slibu svěcenců v AUF XIV, f. 455b-462a. Též BECKER, H. *Bohmisch Pastoren in Anhalt ordinirt 1583-1609*. Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Protestantismus in Österreich, roč. XVII., s. 80-83.

³ AUF XIV, f. 462b-466a.

bratrské, která jakýkoliv jeho krok bedlivě sledovala a vytrvale podkopávala, často zákulisním jednáním. (Přestože byl Pressius sám Jednotě velmi nakloněn a snažil se k jejím představitelům zachovávat přátelství a jednat upřímně, byl jimi vytrvale zrazován.) Nenalezl dostatečné pochopení ani u svého kolátora Arkleba z Kunovic, který k němu nechoval sympatie a stranil českým bratřím.

V souvislosti s reformami děkanství a se svou obranou, když se dostal pod tlak nepřátel, vznikly i dokumenty, které nám umožňují nahlédnout jeho eucharistické názory – jeden z hlavních rozpoznávacích znaků teologické orientace.

Nejprve uveďme text Pressiovy agendy při večeři Páně,⁴ která je poměrně mnohomluvná a vyjadřuje především důraz na vnitřní dispozici komunikanta. Přesto, obecně křesťanská struktura eucharistické liturgie, je zde v podstatě respektována. I v námi zkrácené podobě (text je zkrácen o stať s rozsáhlou promluvou ke kajícím) vyčnívá pasáž věnovaná úkonu kajícího, který v sobě zahrnuje i homilii. Naproti tomu je minimalizována následující eucharistická modlitba. A bohoslužba velmi rychle skončí po přijímání a díkyvdání. (Protestantským agendám slavení eucharistické hostiny nebyla dosud věnována náležitá pozornost, až nyní je tento důležitým a ústřední moment církevního života předmětem častějšího zájmu. Připomenout můžeme poslední ARBI, kde jsou uvedeny texty i agendy utrakvistické provenience).⁵

Agenda při večeři Páně

Jedno, aby posluhování časně v církvi vyhlášeno bylo: a lid Páně bedlivě vzbuzován byl ku pokání a k pravému sebe v něm zkušování.

⁴ Ibid., f. 512a-524b.

⁵ HALAMA, Ota. *Utrakvistické agendy k večeři Páně*. In: *Coena Dominica Bohemica, Acta Reformationem Bohemicam Illustrantia*, VI, 2006, s. 133-151. Ve sborníku jsou uvedeny mj. Habrovanská agenda a Písničky křesťanské (kol. r. 1530), Agenda česká (1581), Agenda správy a posluhování církevního na Horách Kutných od Václava Štefana Teplického, Pravidlo služebností církevních (1607) a Písně chval Božských (1606) Tobiáše Závorky Lipenského.

Druhé, poněvadž při zevnitřním posluhování příklad Krysta Pána zachován býti má, kterýž chléb lámal a dával samým toliko svým učedníkům, a ne zjevným bezbožným protivníkům a potupníkům svým: I z té příčiny potřebí jest, aby pro uvarování hrozného poskvrnění velebné svátosti, všickni ti, kteří spolu s námi stolu Páně, svatě a řádně požívati chtějí, prvé se podle chvalitebného nařízení a způsobu prvotní církve svaté křesťanské k zprávě církevní nacházeli, a služebníkům Krystovým aby se zpravovali neb zprávu činili, jakž jména tak také i obcování svého křesťanského, zvláště ti kteří neznámí a přespolní jsou, a do zevnitřní společnosti církve naší prvé přijati nejsou, nyní v obecnství s námi státi chtějí a žádají: tak aby k večeři Páně jakožto k pravdivé svátosti našeho s Krystem a s církví sjednocení a spojení, žádný ten připuštěn nebyl, kdož by prvé toho a takového sjednocení buď pravdu jako pravý křesťan, a neb zevnitřní způsob jako tajný pokrytec, na sobě neprokazoval.

Třetí, potřebí jest aby netoliko k posluhování večeře Páně náležitě přistupováno bylo, s předcházejícím obecným vší církve vyznáním hříchů svých, své pravé víry v Krysta, a vzbuzováním sebe k společnému následování Krysta: Ale také aby při večeři té velebné to toliko činěno bylo, což j[es]t nám činiti přikázal Krystus Pán, a což památka smrti jeho, a pravá pocta Boží vnitřní i zevnitřní, podlé dobrého řádu a příkladu prvotní církve svaté od nás ode všech míti chce.

O prvním.

Způsob vyhlašování večeře Páně na velikém kázání čtyři neděle před posluhováním. [...]

II O druhém

totiž o způsobu, kterak lid Páně k zprávě přicházeti má, jinde se oznámí.

III O třetím

to jest o tom co se před večeří Páně zachovávati má, nařízené v Brodě Uherském

Napomenutí a neb naučení zprávce, a nato zpověd a vyznání, i také rozhříšení lidu Páně, které se s modlitbami svatými děje před velikým kázáním, na ten den, když se tělem a krví Páně posluhuje.

Nejmilejší v Krystu Pánu, poněvadž dnes opět večere Páně společně požívati máme, a teď sme se nyní shromáždili, za příčinou spasitedlného napomenutí a vzbuzení srdcí našich k hodnému těla a krve Páně požívání, kteréž vlastně záleží na pravém pokání, to jest, na živém poznání hříchův našich, na víře naší v Krysta Pána a na naší pravé pobožnosti a vděčnosti, kterou vždycky ku Pánu Bohu prokazovati máme za jeho k nám dobrodiní. I z té příčiny co se první částky pravého pokání a poznání nehodností našich dotýče, patřmež jeden každý na před především na přikázání Božská, jichžto summa jest, Milovati budeš Pána Boha tvého, z celého srdce své[h]o, ze vsí duše myslí moci i i [sic] síly své, a bližního svého jako sebe samého. A znejmež že jistá neproměnitelná vůle Boží jest, aby dokonalé poslušensství a plnění všech přikázání jeho, až toho všeliká svatost a spravedlnost Božská p[ři] nás při všech se ustavičně nacházela. A poněvadž pak v nás a pokaženém přirození našem, toho se tak zouplna jakž by býti mělo nenachází: I znejmež z toho že se nám v Zákoně Páně nejvíc předkládá naše vina před Bohem, hřích, bída a věčné zatracení.

Protož ptám se vás všechněch tuto shromážděných, kteří se se podle napomenutí našeho těchto dnův k nám najíti dali, a jeden každý svou vlastní zprávu i příslibení pobožnosti své křesťa[n]ské učinivše, na to se od nás šafářův tajemst[ví] Krystových k služebnosti této naší a společnému požívání večere Páně rádně p[ři]puštění, vás pravím všechněch teď spolu shromážděných ptá[m] se, abyšte mi věrnou pravdu před Bohem oznámili:

Předně: zdali z přikázání Božských opravdově poznáváte své celé odvrácení od Boha o svatosti jeho, své porušení, hřích a věčné zatracení, a z toho ze všeho Pánu Bohu spolu se mnou vinni se dáváte, sami nad sebou a porušeností svou, srdečnou nelibost máte. A vyznávajíc se před Bohem z hříchův svých všelikých, a je sobě v mrzkost a ošklivost berouce, žádáte a žízníte

opravdově, všeliké té nám v Zákoně ukázané svatosti a spravedlnosti Boží, kterou toliko v těch samých, kteří před Bohem zásluhami Krystovými z víry ospravedlněni jsou, působí a koná sám Duch Krystů. To vše jestliže předně při sobě cítíte a v skutku při vás jest, tedy rcete, jest.

Druhé ptám se vás, věříteliž také celým srdcem svým že Bůh náš jest netoliko milosrdný, ale také i dokonále spravedlivý tak, že pro spravedlnost svou žádnému žádného nejmenší[h]o hříchu nemůž a nechce prominouti, bez hodné dostatečné za něj nápravy a pokuty. A poněvadž pak pokuta hříchův našich větčí jest, nežli aby ji které stvoření bez věčného zahynutí svého snést mohlo, že za tou příčinou Bůh Otec z nestihlé k nám lásky a milosti své seslati jest ráčil na tento svět syna svého jednorozeného, kterýžto pravým člověkem jsa v životě Marie Panny, za nás jest v našem přirození a pravém člověčenství, všelikou pokutu hřícha podniknouti, a nás tudy od hněvu Božího a věčného zatracení vysvoboditi ráčil. Věříteliž též z celého srdce že k Pán jednomu každému z nás, kteříkoli v něm a v zásluhách jeho, skrze svaté pokání a obnovení Ducha svatého postaveni jste; sebe samé[h]o se vším dobrodiním a vykoupením svým darovati a přivlastňovati ráčí: a že v něm samém každý z vás opravdově a jistotně darmo z milosti skrze samu živou víru v něho, má a dochází odpuštění všech hříchův svých, nejináč než jakoby nikdá žádného hřích neměl a neučinil. A to proto, že Bůh v Krystu samém a pro něho samého, nás všecky v něj skrze víru vštípené, má a pokládá před sebou za tak spravedlivé a svaté, jako by jeden každý z nás sám za sebe všelikou vůli Boží a spravedlnost vyplnil, kterouž sic sám toliko syn Boží Spasitel náš za nás vykonal a nám ji pro to že skrze víru živí oudové jeho učiněni sme, dávati ráčí darmo, neohlídaje se nic na nehodnost naši, ani nato že pokudž v tomto životě sme, nikdá porušeného svého přirození a tak mnohých poklísek, hříchův a nedostatkův docela prázdní nejsme. Nebo všeliké zlé které se při nás kajících a po dobrém ustavičně dychtících, mimo chtění naše, a proti dobré žádosti vůli a svatému usilování našemu, nachází: Syn Boží svým za nás utrpením a dokonalým poslušenstvím zastupuje a přikrývá, pokudž my jednom

v něm a v spasení jeho zůstávajíce, slovem a Duchem jeho svatým tak se zpravujeme a obnovujeme, že hřích náš v nás nepanuje a námi nevládne, nýbrž pomalu v nás skrze moc Ducha Krystova den ode dne hyne a umírá, dokudž skrze smrt časnou a budoucí oslavení naše dokonále p[ři] nás zkažen a zahlazen nebude.

Věřiteliž také že Krystus Pán jakž všechněm v sebe věřícím tak i jednomu každému z nás obzvláště takové své celé vykoupení a spasení, které jest jednou s námi v své věčné smlouvě, nám při křtu našem stvrzené, zaslíbíti a darovati ráčil, zasse u velebné této večeri své, skrze nařízené pamatování a připomínání smrti a oběti své za nás, jako znovu opakovati a v srdcích našich obnovovati potvrzovati a rozhojňovati ráčí, když my tomu srdečně věříme [marg. Summa toho vše[h]o co při večeri Páně činíme a věříme.], a to z víry skutečně činíme, co nám slova nařízení Krystova zaslubují a poroučejí, totiž, když v srdci svém toho čitedlni jsme, a to sobě vůbec v shromáždění církevním připomínáme a zvěstujeme, že v samém Krystu Pánu a v jeho jedině za nás oběti na kříži, máme odpuštění všech hříchů svých, a své celé před Bohem ospravedlnění. A z té příčiny v samy toliko skutky a zásluhy Krystovy všelikou víru, naději, doufánlivost svou vykládáme, a tím jediným prostředkem k Krystu p[ři]cházíme, v něm sme a zůstáváme a on v nás. A když za příčinou větčí[h]o pojištění a další[h]o rozhojnění, jakž víry, tak i společnosti naší s Krystem, nikdá neopouštíme žádného v církvi společného a hodného požívání, této velebné svátosti těla a krve Krystovy, kterouž Syn Boží proto ustanoviti a naříditi jest ráčil.

Jedno, aby při této důstojné večeri a památce smrti a oběti své za nás, skrze věci nám představené, viditedlné a zemské, totiž skrze podstatu chleba a vína, a moc tu přirozenou, kterouž k zachování tělesného života našeho, chléb a víno v sobě od Boha má, nám se z jisté a neproměnitelné vůle a nařízení Boha všemohoucího, pravdivě mocně živě, a k našemu jistému oučastenství, netoliko vyznamenávaly a vysvědčovaly, ale také jako viditedlně, tělesně, hmotně,

ukazovaly a dodávaly ony věčné nebeské neviditedlné, nám v tom slovu Krystovu, kteréž k zevnitřnímu živlu přistupuje, zejména zaslíbené, v něm samém opravdově přítomné, a od nás v témž slovu (když mu pevně v srdci svém místo u sebe dáváme) konečně přijaté, a skrze to již naše vlastní učiněné věci, totiž podstata pravého za nás na smrt daného a zrazeného člověčenství Krystova, jeho těla a krve v něm moc jeho spasitedlná nás obživující k životu věčnému, bez kteréžto moci spasitedlné, člověčenství Krystovo nikda není a býti nemůže, ani také bez ní nám se nedává a nezaslibuje. A to jest první příčina nařízení večeře Páně. A protož my požívající v církvi této velebné večeře, nikterakž nepochybujeme, ale silně tomu věříme: Předně, že podlé sprostných a pravdivých slov nařízení Krystova, ten chléb a to víno [marg. Toto], když se k takovému od Krysta přikázanému užívání, skrze služebníky církevní posvěcuje, a nařízení Krystovo k sobě přijímá, tudy opravdově bere proměnu svou posvátní, tak že tu nezůstává prostý chléb a víno, ale již slovem a řízením Krystovým, které tu k němu přistupuje, učiněno bývá a jest všem těm kteříž jeho požívají, zlým i dobrým pravé tělo Krysta Pána za nás zrazené [marg. Jest Tělo mé ...], a jeho pravá krev na kříži za nás vylitá na odpuštění hříchův. Dále, tomu silně a pevně věříme že Krystus Pán v tom posvátném chlebě a víně, jako viditedlném slovu a zaslíbení svém mocí svou Božskou a působením přebývajícího v nás Ducha svatého, nám sebe samého, totiž své vlastní tělo a krev, tu jedinou předústojnou hostii a obět svou za nás a za hříchy naše [marg. Které se za vás vydává ...], se všemi zásluhami svými opravdově dávati, a tím jediným pravým pokrmem a nápojem naším duchovním a věčným jednoho každého z nás, jeho vlastní duši, jakkoli hříšnou lačnivou a žíznivou, k nesmrtedlnému životu věčnému nasycovati a napájeti ráčí; tak opravdově a jistotně, jak opravdově a skutečně tuto velebnou svátost z víry jíme a pijeme.

Druhá příčina nařízení večeře Páně jest tato, že tomu chce Syn Boží, aby jsa od nás v této velebné svátosti s tím sevším což on jest, totiž celý Krystus Bůh a člověk, se vší mocí svou spasitedlnou, skrze živou víru, a spasitedlnou

památku, a zvěstování jeho za nás smrti, přijat: tudy v nás bydlel a zůstával ne na čas a chvílku, den neb rok; ale na věky věkův. A zůstával v nás ne nadarmo a bez užitku, ale k našemu v něm ustavičné[m]u ospravedlňování, i také obnovování sebe k novému, svatému, věčnému životu. A protože chceme-li večere Páně podle nařízení Krystova hodně požívat, musíme na to všelijak mysliti, abychom celého Krysta (bez všelikého dělení Antykrystova) v té velebné svátosti přijmouce, a jakž těla a krve Krystovy, tak i všech zásluh a dobrodiní jeho oučastni učinění jsouce, v té oučastnosti vždycky se nacházeli: Krysta Pána ne na čas toliko ale ustavičně, bez všelikého jakž přestávání tak i ulevování jedli, pili, jim se sytili a krmili k životu a zdraví svému duchovnímu a věčnému. To jest, abychom vždycky skrze víru živou, sobě Krysta Pána svého vlastní[h]o činili, jím samým a nejvíc svatým člověčenstvím, tělem a krví a zásluhami jeho sebe ustavičně těšili, tomu vždycky silně věříce a tím jisti jsouce, že jakž jest K. P. nám sebe samého dal, proto, aby i on i jeho smrt a všeliké jeho utrpení a zasloužení, naše vlastní bylo: tak také, že my všickni kteří skrze víru a obnovení Ducha svatého živí oudové jeho učinění sme, máme opravdově v něm samé[m] a v zásluhách jeho své celé spasení, to jest, vysvobození ode všech hříchův našich, smrti věčné a moci ďábelské a oučastenství Boha i všeliké milosti jeho.

Dále potřebí jest, abychom z takového potěšení, z takového ustavičného jedení a pití Krysta Pána, nabývali své opravdové sytosti, zdraví a posily duchovní, kteráž by srdce naše ustavičně a mocně zachovávala a utvrzovala ve všeliké pravé doufanlivosti a radosti v Bohu našem, působila v nás vždycky živé milování Boha a přikázání jeho svatých, dávala nám zrust a stálost ve všem dobrém, tak abychom mohli silně a statečně přemáhati hřích, a všeliká pokušení ďábla světa i vlastního těla: zůstávati při Krystu v pravé svátosti, víře, lásce a naději neomylné vzkříšení těla našeho k životu věčnému, hotovi jsouce vždycky, pro Krysta a pravdu jeho v nás, s radostí a potěšením všecko všudy až i ten smrtedlný život, opouštěti, kříž svůj na sebe bráti, ano také i duše své, za spolu hodovníky, milé své bratry a spolu oudy Krystovy klásti, jakož i Krystus duši

svou položil za nás. Na ten a takový konec nám se K. P. podává a zaslibuje: a za tou a takovou příčinou nám jest večeri svou naříditi ráčil, a to[m]u chce aby tím způsobem, a s takovým užitkem od nás ode všech držána a smrt jeho ustavičně pamatována a zvěstována byla, dokavadž zase s nebe v oblacích nepřijde, v poslední den soudu živých i mrtvých. I jestliže o Krystu Pánu a jeho velebné večeri taková víra vaše a takové doufání v Krysta jest, tedy rcete, jest.

Třetí a naposledy ptám se vás, také-li jeden každý z vás podle napomenutí Apoštola Páně, sebe sám soudí, a své vlastní svědomí dobře ohledává, jakž z strany víry v Krysta a milosti jeho nám v slově Božím a svátosti jeho složené, o čemž nyní již mluveno jest: tak i z strany života a obcování svého v Krystu, totiž jestliže jeden každý z vás sobě v svém svědomí a v svém srdci, tím dobře jisti a svědomi, a v svém srdci tím dobře jisti a povědomi že se při vás nachází pokání svaté: vděčnost pravdivá ku Pánu Bohu za všeliká jeho dobrodiní, a tak celá srdečná svatá žádost vůle a předsevzetí, živu býti všelijak podle vůle Boží. A z té příčiny se odříkáte a zbavujete v srdci svém všelikých věcí Bohem zapověděných, modlářství čarův, kouzel, žehnání a všech pověr bezbožných: obzvláště pak všelikého, jakž potupování tak i zjevného zanedbávání pravé pocty a služby Boží, kteráž se v církvi děje při společných svatých chválách a modlitbách církevních, při kázání slova Boží[h]o a společném požívání velebných svátostí. Též se docela odříkáte a zbavujete v srdci svém všeliké neposlušnosti a nepoddanosti k svým od Boha předloženým zprávcům, jak duchovním v jich spasitedlné služebnosti, zprávě a kázni církevní: tak i tělesným, rodičům, hospodářům, pánům, a všeliké Bohem nařízené vrchnosti, ve všelikém jich rozkazu nařízení a poručení, cožby nebylo proti Bohu, to jest proti pobožnosti právu a spravedlnosti. A podle toho také, že se obzvláště zbavujete všelikého nenáležitého d'ábelského hněvu, závisti a vlastní pomsty proti bližním svým odpouštějíce jednomu každému jeho proti sobě provinění, jakož i Krystus Pán nám stotisíckrát více odpouštěti ráčí. A že v mír a pokoj opravdově vešli ste, a vjíti žádáte se všemi těmi, kterým ste jakékoli

pohoršení na sobě dali. A naposledy že všelikého bezbožné[h]o lání, jedouchání, oplzlého nečistého, jakž skutku tak i mluvení: též všelikého násilí a bezpráví, různic a bití, hanebného ožralství, smilstva, cizoložstva, krádeže, lakomství, utíkání a zžírání chudých, křivdy činění vdovám a sirotkům ubohým, zadržování chudým jich mzdy, záplaty. Též všelikého utrhání, pomlouvání, náhlé[h]o nespravedlivého ortelování a odsuzování bližních: i jiných summou všelikých hříchův a nepravostí Bohem zapověděných, všelijak prázdni býti, je skrze milost a pomoc Boží v ošklivosti míti a jich se nikterakž chťice a vědouce, s potupou Pána Boha a slova jeho svatého, dopouštěti nechcete a nemíníte. To vše jestliže jeden každý z vás v srdci a vlastním svědomí svém skutečně nachází, a v tom dobrém oumyslu věrně a právě zůstávati, před Pánem Bohem připovídá, míní a chce, tak a nejináč, tedy rci jeden každý z vás, Tak a nejináč.

ABSOLUTIO

I poněvadž takové ohlášení a vyznání vaše jest, jemuž já se jakožto pravdivému dověřuji: I z té příčiny a podlé toho k čemu se tak ústy svými přiznáváte; já služebník Krystů na místě Božím, a mocí svěřených sobě klíčův království Božího, vám všechněm a jednomu každému z vás, pravdivě a mocně v Krystu Ježíši zvěstuji, všelikou milost Boží a rozhříšení ode všech hříchův vašich.

A protož toto věděti, a tomu silně věřiti máte, že jeden každý z vás, když tak u víře v Krysta Pána, a v pokání svatém postaven, a v svém vlastním svědomí, pravdu tohoto vyznání a přirčení svého, bez klamu a pokrytství nachází, ten že skrze to, opravdově oučastný jest Krysta Pána, a vší společnosti těla, krve, a zásluh jeho, a v té společnosti Krystově, a sic v ničemž jiném, dochází pravého rozhříšení a spasení svého, kteréhož vždycky oučasten jest a bude, pokudž tak u víře pravé a svaté kajícím životě, skrze milost a obnovení Ducha svatého nalézati se nepřestane. Aníž kterému takovému z nás, k zatracení býti má pozůstávající v něm mdloba a nedostatečnost jeho kterouž při nás Syn

Boží svou dokonalostí, nevinností a svatostí vždycky přikrývají ráci: proto že sme v něm a on v nás, se vši nám k spasení potřebnou milostí svou. I abychom v takové víře a doufánlivosti naší, která častokrát rozličným způsobem při nás mdlá a chaterná učiněna bývá, nikterakž nehynuli; nýbrž v ní se vždy víc a víc utvrzovali a rozmáhali: I z té příčiny mějmež outočiště své k této velebné svátosti a večeři Páně. A ku potvrzení i rozhojnění, jakž víry, tak i společnosti naší s Krystem, jezme tělesně i duchovně ten chléb Krystů, kterýž j[es]t pravé je[h]o tělo, a pijme ten nápoj, kterýž jest pravá krev jeho za nás na kříži vylitá na odpuštění všech hříchův vašich. Což abychom hodně učinili, a tudy sobě i jiným v církvi Krysta Pána a smrt jeho radostně a spasitedlně zvěstovati a připomínati mohli: Za to se jeho Božské milosti společně modlme. a pokleknuce, takto všickni důvěrně zvoljme, říkajíce,

ORATIO

Všemohoucí věčný milosrdný Bože, kterýž si vlastnímu Synu svému neodpustil, ale jeho si pro nás na ohavnou smrt kříže vydati, a skrze jedinou dokonalou obět člověčenst[ví] jeho svatého na kříži, nám si věčné vykoupení způsobiti ráčil. I prosíme, rač ná[m] tu milost skrze Ducha tvého svatého dáti, abychom se v témž Synu tvém a v pravé oučastnosti předrahe za nás oběti, i všech zásluh a dobrodiní jeho skrze živou víru a nové rození ustavičně nacházeti, v tento dnešní den skrze hodné a spasitedlné požívání, jedení a pití v svátosti těla jeho za nás zrozeného, a krve jeho za nás vylité, takovou tvou přenesmírnou lásku k nám, a smrt přehořkou Syna tvého za nás, v společném tomto shromáždění a svatém obcování našem, radostně sobě zvěstovati: a skrze to k větčímu potvrzení a rozhojnění víry a společnosti naší s Krystem, a ke všelikému obnovení Ducha jeho svatého, obzvláště pak k ustavičné[m]u milování tebe a přikázání tvých Božských, a k pravé společné lásce bratrské, čím dál vždy víc a víc přivedeni býti mohli. Skrze téhož Syna tvého milého Pána a

Spasitele našeho Ježíše Krysta, kterýž s tebou s Otcem a s Duchem svatým živ j[es]t a kraluje, po všecky věky věkův. Amen.

Dále lid Páně po utvrzení sebe v doufánlivosti k Bohu, že modlitby tyto uslyšány sou: a po kratičkém napomenutí, jak řádně a počestně k stolu Páně přistoupati mají, jdou jeden každý

do svých stolic, kdež po zpívání písničky a neb dvou o večeři Páně, a po bedlivém poslouchání kázání velikého, a učiněné zavírce, s modlitbami za všelike potřeby církve, opět se zase modlí všickni za hodné požívání těla a krve Páně, tuto modlitbu společně říkajíce.

ORATIO ANTE SVMTIONEM

Všemohoucí věčný milosrdný Bože, poněvadž Syn tvůj jednorozený, ráčil jest na tento svět netoliko pro nás a spasení naše přijíti, a pravým člověkem učiněn jsa, nám ve všem kromě hříchu podobným, sebe samého na ohavnou smrt kříže vydati, a jedinou obětí svého svatého člověčenst[ví], nám věčné vykoupení způsobiti: ale také ráčil jest dáleji na památku sebe a předrahé oběti své za nás, nám přeslavné hody své naříditi, rozkázav a poručiv, abychom podlé ustanovení jeho při poslední večeři všickni společně tak jedli chléb ten, jenž j[es]t pravé tělo je[h]o za nás zrazené: a tak pili nápoj ten, jenž jest pravá krev jeho, za nás na kříži vylitá: aby tudy od nás ode všech v církvi jeho svaté, spasitedlně připomínána a zvěstována, a skrze to jednomu každému z nás v sebe věřícímu, opravdově přivlastňována byla smrt a obět jeho za nás předrahá, dokavadž nepříjde. I prosíme nás všemohoucí Otče, tvé k nám Otcovské lásky, tvé svrchované dobroty a milosti, Račiž nám to skrze Ducha tvého svatého dáti, ať napřed především sebe a hříchy své, a všelikou svou nehodnost před tváří tvou Božskou, skutečně a srdečně poznáváme a vyznáváme, což sme koli po všecky dni života svého, proti tobě a přikázáním tvým, jakýmkoli způsobem, buď myšlením, slovem a neb skutkem, vědomě neb nevědomě činili, dejž ať toho všeho srdečně, pravou truchlivostí a skroušeností srdce svého litujeme, a ať

tudy, v pravé ustavičné pokoře a poníženosti před tváří tvou Božskou zůstávající, odpuštění hříchů svých všelikých, kterých se v srdci svém věrně odříkáme a zbavujeme, nejinde než v samém Krystu Pánu, a v je[h]o za nás podstatné předražené oběti, jednau na kříži učiněné, skrze samu živou víru, ve krvi jeho hledáme, i také skutečně docházíme a tak v samé pravé a živé oučastnosti Krysta Pána, těla a krve jeho (o kteréž nás pojišťuje a upevňuje tato velebná svátost pravého člověčenství jeho) docházíme svého ustavičného ospravedlnění, a rozmnožení ve všelike milosti nám v Krystu zaslíbené skrze své obnovení a nové zrození v Duchu svatém, k novému a svatému životu křesťanskému, tak abychom v samém Krystu Pánu, skrze hodné a časté požívání této svátosti velebné mocí Ducha tvého svatého v nás, čím dál vždy víc a víc nabývali ustavičného potěšení a radosti v tobě Bohu našemu, vroucného milování tebe z celého srdce, ze vši duše moci mysli a síly, a bližní[h]o svého jako sebe samého, pravého vyznání a následování Krysta Pána a pravdy jeho spasitelné, zvelebování a rozšiřování království jeho mezi námi, a ustavičného zůstání při Krystu pravém Bohu a Spasiteli našem, v pravé svatosti, víře, lásce a naději neomylné, budoucího vzkříšení těla tohoto našeho k životu věčnému v nebesích. Dejž nám milý Pane tak a nejináč večere této Krystovy, těla a krve jeho předražené požívati: pro téhož Syna tvého milého, Pána a spasitele našeho Ježíše Krysta, kterýž s tebou Otcem a Duchem svatým, živ j[es]t a kraluje po všechny věky věkův. Amen. Otče náš jenž ...

Dále všickni spolu skroušeným a důvěrným srdcem, takto zpívejme. jako. Aj ten silný lev etc. O dejž Krysta hodnost míti, k stolu tvému přistoupiti, tělo a krev nám k spasení př[i]jíti. V čem sme hříšní očistiž nás, v čem nemocní uzdraviž nás, ty jenžs svou krev na kříži vylil pro nás.

V tom zpívání přistupují služebníci Páně k oltáři, a tu jeden z nich nejprv předkládá církvi příčiny chval Božských, zpívaje to co od prvotní církve svaté křesťanské k tomu nařízeno j[es]t, a vůbec se Prefací jmenuje. Potom zpívá slova nařízení večere Páně, a modlitbu Krystem Pánem vydanou,

pokterěžto služebníci církve nejprv (příkladem Krysta Pána), a potom všeka církev, svátosti velebné požívají.

Při podávání první částky, služebník užívá těchto slov: Tělo Páně budiž pokrmem duše tvé k životu věčnému.

A potom při druhé částce;

Krev Páně budiž nápojem duše tvé k životu věčnému.

GRATIARUM ACTIO

Děkujeme tobě všemohoucí věčný Bože, že ty duše naše tímto nebeským pokrmem a nápojem k životu věčnému posilnití ráčil. Dejž nám, prosíme, ať skrze takové přeslavné hody tvé, opravdově se rozmnožujeme v pravém oučastenství Krysta Pána, a všelikých dařích Ducha svatého, v pravé víře a vroucném milování tebe i všech spoluhodovníkův našich, skrze téhož Syna tvého milého Ježíše Krysta, kterýž s tebou Otcem a Duchem svatým, živ j[es]t a kraluje po všecky věky věkův. Amen.

Hospodin požehnej vás, a ostríhej vás. Hospodin osvět' tvář svou nad vámi, smiluj se nad vámi. Hospodin vzhlédniž na vás, a dej vám svou všelikou milost.

Pressius, jak jsme viděli, klade důraz na aktivní prožívání ze stany věřících a na jejich vnitřní dispozici. Kněz je svědkem a povzbuzovatelem při očistě od hříchů. Přítomnost Krista je reálná. Eucharistie není chápána obětně a slaví celé společenství.

Jiná Pressiova eucharistická vyjádření

Ke způsobu přítomnosti Krista se Pressius vyslovil v dalších textech. V roce 1583 sepsal tuto definici: *Co jest Večeře Páně? Jest svátost těla a krve Pána našeho Ježíše Krysta, a neb Božské viditedlné pojištění, znamení a potvrzení toho, že Krystus Pán, při této večeři velebné, v tom chlebě a víně svém, kteréž on sám pravdivými a Božskými slovy svými tělem a krví svou vysvědčiti, a*

*tak vši církvi své k jedení, a ku pití na památku a společné zvěstování smrti a oběti jeho za nás naříditi jest ráčil: dává nám právě, podstatně, a přítomně své pravé lidské tělo, za nás zrazené a svou pravou krev za nás na kříži vylitou, ku pokrmu a nápoji našemu věčnému.*⁶ Když byl osočen z bludů, dokonce z kalvínství a cvingliánství, kterých se měl dopustit ve svém církevním řádu, odevzdaném pánům v Brně, v odpovědi mj. uvedl: *A však, abychom se pod tím, za příčinou té takové naší ke všem k nim srdečné lásky, nejmenších nám povědomých bludův jejich (ovšem pak těch velikých a hrozných, kteří se jim v podstatných artikulích a nejvíc o člověčenství K.P. a jeho velebné večeri připisují a kterých my se posavád v jejich knihách dočísti před Bohem nemůžeme) přidržeti a jich následovati měli, tomu všelijak odporujeme a sme před Bohem jisti [...], že žádný dobrý pobožný křesťanský člověk, v kterém nějaká jiskřička pravého soudu, studu, kázně Boží lásky, vážnosti a pobožnosti se nachází, a který spis náš o K[rystu] P[ánu] a jeho velebné večeri zdravě četl neb čísti bude, nikoli toho o nás nedí a říci nebude moci.*⁷ Pánům, respektive jejich teologickým poradcům se podle Pressiovy reakce nezamlouvalo, že neschválil knihu *Formula concordiae Jacobi Andreae*, přísně luterskou, která odsuzovala jiné evangelické směry: *ale příčina, pro kterou formule a nenáležitého hrozného předsevzetí šesti učitelův německých neschvalujeme a nepotvrzujeme [...], snažíme se v učení svém nikam od slova Božího, ani na levo ani na pravo neodstupovati: ale přidržeti se upřímně a sprostně samých slov Ducha Svatého, a P[ána] N[ášeho] J[ežíše] K[rysta] přijatých v pravém spasitelném obecném smyslu vši svaté církve, varujíce se přitom nejvíce všelikých lidských, a zvláště v nově přednešených výkladů, s nenáležitým hloubáním valchováním, natahováním písem proti patrným článkům obecné víry svaté křesťanské, na kterou všickni pokřtěni jsme. Pressius dal srozumitelně najevo, že jedinou normou, o které je možno hovořit jako o platné a závazné, je*

⁶ AUF XIV, f. 527b-528a.

⁷ Ibid., f. 531b-532a.

Boží slovo. Jak je chápe, nastínil ve spise, který podal jménem svým i svých kněží. Skládal se ze tří částí: *O velebné svátosti Těla a Krve našeho Pána Ježíše Krysta vyznání společné,*⁸ *Řád církevní*⁹ a *Vyznání pravé obecné křesťanské o Krystu Pánu a jeho velebné večeři, obsažené v svatých a právě křesťanských písních církevních.*¹⁰ V první části rozsáhlého spisu uvádí: *...o zevnitřním živlu a neb o podstatě té velebné večeře a svátosti všickni věříme a vyznáváme, že chléb ten přirozený a víno to přirozené, jemuž při večeři Páně dobrořečíme a jehož společně požíváme, ačkoli vlastní přirozené podstaty své nepotrácuje, však novou milostí Božskou a neb novým povolání[m] svým, když se ne k obecnému, ale posvátnému od Krysta přikázané[m]u požívání skrze služebníky církevní posvěcuje a nařízení Krystovo k sobě přijímá, tudy běře proměnu svou posvátní, tak, že tu nezůstává více prostý chléb a víno, ale již nadevšecku tělesnou podstatu moc a vlastnost svou přirozenou, samým všemohoucím slovem a nařízením Krystovým, kteréž tu k němu přistupuje, chléb ten posvátně učiněn bývá, slove a jest, všem v církvi, zlým i dobrým, jeho pravé přirozené tělo, za nás zrazené, a víno, jeho pravá krev za nás na kříži vylitá na odpuštění hříchův. Je to konsubstanciační nebo remanenční nauka, chléb zůstává chlebem, ale není už pouhým prostým chlebem, ale i Kristovým Tělem. Pressius se k tomuto vyznání nedobral filosofováním, ale studiem Písma: *Tuto definicí a smysl svůj běřeme se všemi svatými otci a učiteli církevními z vlastních slov Pána naše[h]o J[ežíše] K[rysta], kterýž o chlebě posvátném obzvláště dí, Toto jest tělo mé, kteréž se za vás dává: a o víně posvátném též obzvláště dí, Toto jest krev má, tento kalich jest nový kšaft v mé krvi, kteráž se za vás vylévá. A poněvadž pak co jak Krystus dí, to vše tak a nejináč j[es]t a býti musí, aniž možné j[es]t, aby kdo, buď dobrý neb zlý, Božské pravdivé všemohoucí slovo a nařízení jeho změnití a svátosti této velebné nětco buď věrou svou přidati a neb nevěrou svou ujítí mohl: i za tou příčinou my všelikou pravdu víry své a svého učení i vyznání o večeři Páně, na**

⁸ Ibid., f. 533a-541a.

⁹ Ibid., f. 541a-546b

*tom jediném samém j[i] tu (a sic na žádném jiném) zakládajíce: nepatříme při této velebné svátosti nikam jinam, než z prosta toliko na samá slo[v]a Krystova od těch nikam ani na levo ani na pravo neodstupujeme... Je to skutečné Tělo a Krev Krista, ale to samo o sobě nestačí, důležitý je vztah příjemce svátosti. Svátostí se způsoby nestanou bezděčně. Každý, kdo se napije z kalicha, pije Kristovu krev. Není to však magický prostředek ani automaticky působící lék. Může se stát dokonce jedem, pokud je někdo zlý. Praví učedníci Kristovi takto v něm zůstávají a přijímání svátosti potvrzuje a rozhojňuje jejich víru a jejich společenství s Kristem. Ale ani tak lék nepůsobí automaticky, lidé Krista totiž přijímají ústy, ale i duchovně skrze víru a k jejímu růstu: *největčí a nejpřednější užitek večeře Páně j[es]t potvrzení a rozhojnění při nás, jakž víry, tak i té pravé oučastnosti a společnosti naší s Krystem...* Pressius opakovaně klade důraz na stav mysli přijímajícího, jak ukazuje i jeho agenda*

K eucharistickým otázkám se ve spise poslaném Žerotínovi Pressius se svými kněžími vyjádřil i výběrem písní. Použil nejdostupnější *Kancionál český, jenž jest kniha písní duchovních evangelitských* sestavený Jakubem Kunvaldským († patrně 1578). Očekával „že skrze ně pobožní v víře své pravé utvrzení, bludní pak avšak napravitedlní na pravou spasitedlnou cestu přivedeni budou.“ Jedná se o písně vyjadřující vztah ke Kristu v eucharistii a vybízející k víře a důvěře.

V článku XXXII jeho Řádu pro děkanství brodské z roku 1583¹¹ uvádí věroučnou základnu: „víra [...] tak, jakž vůbec ukazuje *snešení Apoštolské a vyznání víry svatého Atanázia a concilium Nycenského, Effezynského, Chalcedonenského*, i jiných těm podobných svatých a *s slovem Božím všelijak se srovnávajících* obecných koncilií a snešení i vyznání církevních, obzvláště pak těch, kteréž in *Harmonia Confessionum fidei orthodoxarum et reformatarum Ecclesiarum* obsažené, a vůbec ode všech nejpřednějších učitelův, a pravých

¹⁰ Ibid., f. 547a-550b.

¹¹ Ibid., f. 491a-524b.

skutečných následovníků svatého Evangelium po vší Evropě, pravdivě a jednomyslně přijaté sou: S nimiž se srovnává Česká konfessi našich kněží Evangelických, na Moravě léta Páně 1567. učiněná,¹² a vyznání víry ode všech tří stavů pod obojí v království Českém, Léta 1575 v Praze, na velikém sněmě obecném císaři Maximiliánovi slavné paměti, přednešené.“¹³ Výslovná zmínka *Harmonie Confessionum* je pozoruhodná. Tuto skutečnost však nelze s ohledem na uvedené přeceňovat. Kalvína Pressius několikrát zmiňoval, spolu s ostatními teology nebo církevními učiteli, jeho pojetí je však převážně luterské či filipistické. Avšak učení všech ctěných reformátorů má pro Pressia pouze relativní hodnotu, je ochoten je akceptovat jen potud, pokud se neodchyluje od spasitelné pravdy Boží: *se všemi pobožnými učiteli evangelickými v markrabství tomto, žádného bludné[h]o učení [se] nepřidržíme, ale samé čisté spasitelné pravdy Boží, a obecné[h]o vyznání vší církve křesťanské, a všech svatých učitelův církevních a milých mučedlníkův Božích: mámeť ovšem veliký rozdíl mezi slovem Boha živého v písmích prorockých a apoštolských, a mezi spisy svatých učitelův církevních. Z té příčiny nerci-li Kalvína, Cvinglia, Oekolampadia, Brencia, ale ani Lutera ani Filipa, ani žádného nejsvětějšího učitele církevní[h]o, pokliskám a nedostatkům poddané[h]o nepřijímáme a přijímati nemáme, než potud pokudž učení jeho patrně se srovnává s písmi svatými a s vyznáním obecným našich milých předkův i jiných svatých učitelův v církvi svaté obecné křesťanské. Nepravíme toho k tomu, že bychom všechny knihy dotčených neb jiných učitelův čísti, a co sou oni kde psali neb nepsali, buď zle neb dobře, bludně neb nebludně, toho vědomost míti, ovšem pak jich v tom souditi chváliti neb tupiti měli a mohli, ale to toliko o sobe jistíme a pravíme pravdivě před Bohem, že cokoli v spisích a knihách již dotčených i jiných kterýchkoli, starých i nových učitelův církevních, které pro chudobu svou míti můžeme, a zvláště v knihách našich milých preceprorův Lutera a Filipa*

¹² Více viz: ZEMEK, Petr. *Konfese moravských (novo)utrakvistů z roku 1566*. SCeH, 33 (2003), č. 69-70.

*nacházíme, že se slovem B. a učením jiných svatých Otců a předkův našich srovnává, to vše s pravou vděčností a radostí přijímáme.*¹⁴

Pressius byl vši nepřítel frustrován a vzdává se činnosti, již od roku 1585 jsou o něm jenom útržkovité zprávy. Snaží se zabezpečit rodinu, pro kterou kupuje nemovitosti a také zápasí s nemocí (jež mohla být také příčinou útlumu jeho aktivity). Zemřel v Ostrovačicích dne 7. března 1586, když cestoval do Jihlavy za lékařskou pomocí. Jeho tělo bylo přivezeno do Uherského Brodu a tam 13. března v klášteře pochováno.¹⁵

Jeho životní osudy, zvláště důkladně dokumentovaný úsek působení v Uherském Brodě, jsou důkazem rozbouřené hladiny teologického myšlení v kruzích českých utrakvistů. Tolerované luterství bylo nahlodáváno radikálnějšími myšlenkami. Obavy z šíření kalvinismu, jak je třeba reprezentuje korespondence mezi olomouckým biskupem Stanislavem Pavlovským a císařem Rudolfem II. Pressius svými energickými reformami vzbudil pozornost a obezřetnost. Jako velká a samostatně myslící osobnost necítil potřebu se svěřit nějaké teologické autoritě, jejíž učení by byl oddán. Všichni reformátoři jsou jen lidé s nutnými omezeními. Ani sám sebe nepovažuje Pressius za neomylného, ale veškerou svou reformu staví na jediném pevném základě – Slovu Božím v Písmu. V eucharistické nauce jeho porozumění Písmu odpovídalo spíše Lutherovi.

¹³ AUF XIV, f. 504a-504b.

¹⁴ Ibid., f. 529b-530a. (Z dopisu odeslaného na svatého Martina 1584 Karlu staršímu ze Žerotína na Starém Jičíně a Goldštejně, kde obhájí jménem svým i kněžský děkanství pravověrnost.)

¹⁵ ZEMEK, P.: (ed.) *Bartošková kronika*. Uh. Hradiště 2004, f. 74a.